

Lagutskottets betänkande

1976/77:28

med anledning av motioner om viss rätt för förälder som inte är vårdnadshavare

Ärendet

I detta betänkande behandlar utskottet fyra motioner med förslag till lagändringar, som rör viss rätt i ärenden hos barnavårdsnämnd för förälder som inte är vårdnadshavare.

Remissyttranden över motionerna har inhämtats från socialstyrelsen samt länsstyrelserna i Östergötlands län och Norrbottens län. På utskottets begäran har yttranden vidare avgivits av sociala centralnämnderna i Stockholms och Uppsala kommuner. Länsstyrelsen i Östergötlands län har bifogat yttrande från barnavårdskonsulenten i länet.

I samband med en av utskottet företagen studieresa i Kristianstads län har länets socialvårdskonsulenter samt företrädare för sociala centralnämnden i Simrishamn och barnavårdsnämnden i Tomelilla framfört synpunkter på motionsförslagen.

Motionerna

Yrkanden

Motionerna är följande:

1976/77:650 av fru Fränkel (fp) och fru Håkansson (fp) vari hemställs att riksdagen antar följande förslag till ändrad lydelse av 97 § barnavårdslagen:

Nuvarande lydelse

Tillkommer vårdnaden om underårig endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, skall vad i 3, 4 och 6 kap. är stadgat med avseende på föräldrarna gälla om den som har vårdnaden.

Föreslagen lydelse

97 §

Tillkommer vårdnaden om underårig endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, skall vad i 3, 4 och 6 kap. är stadgat med avseende på föräldrarna gälla om *dels* den som har vårdnaden, *dels den eller dem som har lagstadgad umgängesrätt*.

1976/77:662 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Karlsson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning av frågan om jämställande i barnavårdslagens regler om omhändertagande av barn för samhällsvård

m. m. mellan förälder med vårdnad av barnet och förälder med endast umgängesrätt.

1976/77:663 av fru Sundberg (m) vari hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring av 97 § barnavårdslagen att förälder som har lagstadgad umgängesrätt med sitt barn delges utredning och beslut i fråga som rör omhändertagande av barnet för samhällsvård.

1976/77:665 av herr Svensson i Malmö (vpk) vari hemställs att riksdagen beslutar ändra barnavårdslagens 97 § så, att även umgängesberättigad förälder har rätt att ta del av handlingar i ärenden som rör barnets vårdnad, omhändertagande e. d., allt i enlighet med följande förslag:

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

97 §

Tillkommer vårdnaden om underårig endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, skall vad i 3, 4 och 6 kap. är stadgat med avseende på föräldrarna gälla om den som har vårdnaden.

Tillkommer vårdnaden om underårig endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare, skall vad i 3, 4 och 6 kap. är stadgat med avseende på föräldrarna gälla om *dels* den som har vårdnaden, *dels den eller dem som har lagstadgad umgängesrätt*.

Motivering

I motionerna framhålls att riksdagen vid flera tillfällen understrukt vikten av att barn har möjlighet till kontakt med båda föräldrarna. Vidare påpekas att lagändringar gjorts som medfört att vårdnaden lättare än tidigare kan överflyttas från den ena föräldern till den andra. Lagen fastslår även att om en frånskild eller ogift vårdnadshavare dör eller blir oförmögen att utöva vårdnaden, den andra föräldern är närmast till att överta vårdnaden.

Motionärerna erinrar vidare om att i 3, 4 och 6 kap. barnavårdslagen (BvL) finns bestämmelser om förfarandet vid barns omhändertagande för samhällsvård. I dessa situationer är det på grund av stadgande i 97 § BvL endast den förälder som har vårdnaden som kan agera och som barnavårdsnämnden är skyldig att hålla kontakt med samt underrätta om besluten. Motionärerna påpekar att det anförda exempelvis innebär att enligt 15 § BvL förälder som ej har vårdnaden om sitt barn under 15 år ej delges uppgift om att barnet kallats att inställa sig inför barnavårdsnämnden. Sådan förälder undantas också från kravet i 20 § BvL att föräldrarna bör vara närvarande om den ärendet rör är under 18 år. Vidare medför bestämmelserna i 23 och 24 §§ BvL om delgivning av barnavårdsnämndens beslut att sådan förälder ej delges nämndens beslut. Någon lagstadgad rätt för förälder med endast umgängesrätt att över huvud taget höras av barnavårdsnämnd i ären-

de om barns omhändertagande för samhällsvård finns inte. Han eller hon har alltså ingen formell rätt att informera barnavårdsnämnden om sina synpunkter på dessa för barnet så viktiga frågor.

Det nu anförda har enligt motionärerna lett till en rad orimliga och tragiska förhållanden. Barn som t. ex. omhändertagits, när vårdnadshavaren ej varit förmögen att klara vårdnaden, har godtyckligt placerats i andra miljöer utan att den andra föräldern underrättats. Den andra föräldern har vägrats ta del av handlingarna i ärendena. I något fall har detta skett trots att vårdnadshavaren önskade att den andre föräldern skulle beredas tillfälle därtill och barnet självt uppehöll en nära kontakt med andra föräldern.

Motionärerna påpekar att omhändertagande för samhällsvård är ett stort ingrepp i den unges liv. Den förälder som har lagstadgad umgängesrätt med barnet borde inte hållas utanför ett sådant beslut. Det kan knappast ha varit lagstiftarens intentioner att en förälder som regelbundet träffar sitt barn endast i efterhand skall kunna få reda på att barnet omhändertagits för samhällsvård. En större öppenhet vid samhällets omhändertagande av barn skulle med all säkerhet bidra till att avdramatisera ärendena och förhoppningsvis också minska vårdnadshavarens skuldkänslor. Den som har lagstadgad umgängesrätt med sitt barn bör därför i frågor som gäller omhändertagande av barnet för samhällsvård ges samma rätt som vårdnadshavaren.

Gällande ordning

Föräldrabalken

Regler om *vårdnad* om barn återfinns i 6 kap. föräldrabalken (FB). Vårdnadsreglerna fick sin nuvarande lydelse vid en reform 1976 (prop. 1975/76:170, LU 1975/76:33, rskr 1975/76:397).

Enligt 6 kap. 6 § FB står barnet från födelsen under vårdnad av bägge föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Är modern ensam vårdnadshavare, kan domstolen enligt 6 kap. 8 § FB överflytta vårdnaden från modern till fadern, om föräldrarna är överens om det och det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Är föräldrarna inte ense, skall rätten på ansökan av fadern överföra vårdnaden till honom, om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa. Ogifta föräldrar har vidare möjlighet att begära att få bli gemensamma vårdnadshavare för barnet. Domstolen skall på ansökan förordna om gemensam vårdnad, dock endast om det inte befinns vara uppenbart stridande mot barnets bästa. Lagen uppställer inget krav på att föräldrarna i ett sådant fall skall vara sammanboende.

Föräldrar som har gemensam vårdnad har, oavsett om de är gifta eller inte, rätt att få den gemensamma vårdnaden upphävd (6:7 FB). Är det därvid med hänsyn till barnens bästa uppenbart att ingendera av föräldrarna bör

utöva vårdnaden skall särskild förmyndare utses för barnet. Vid skilsmässa måste domstolen besluta om hur vårdnaden om barnet skall vara anordnad. Föräldrarna har därvid möjlighet att behålla den gemensamma vårdnaden.

Står barn under vårdnad av bägge föräldrarna och dör en av dem får den andre automatiskt vårdnaden (6:10 FB). Tillkommer vårdnaden endast den ene av föräldrarna och dör föräldern skall vårdnaden överflyttas på den andre, såvida vårdnaden inte med hänsyn till barnets bästa för anförtros åt särskild förordnad förmyndare.

Oavsett om föräldrarna är gifta eller inte har den förälder som är skild från vårdnaden rätt till *umgänge* med barnet, om inte särskilda omständigheter föranleder annat (6:11 FB). Kan överenskommelse inte träffas med vårdnadshavaren om umgängesrättens utövande får domstolen bestämma om umgängesrätten. Regeln om umgängesrätten innebär att en förälder, som är skild från vårdnaden, alltid har rätt till umgänge med barnet till dess att han genom domstolsbeslut fråntagits rätten härtill. Lagstadgad umgängesrätt har man således i princip även om man inte visat något intresse för barnet eller försökt hålla kontakt med det.

Barnavårdslagen

I 3 kap. barnavårdslagen (BvL) finns intagna regler om förfarandet i ärenden hos barnavårdsnämnd. Enligt 14 § åligger det barnavårdsnämnd, när nämnden fått kännedom om fall där det kan bli aktuellt med åtgärd från nämndens sida, att föranstalta om erforderlig utredning. Under utredningen skall envar "som ärendet rör" höras (15 § BvL). Han kan därvid kallas att inställa sig inför nämnden. Skall barn under 15 år kallas bör kallelsen delges föräldrarna eller annan som har barnet i sin vård. Begär någon som skall beredas tillfälle att yttra sig att få bli muntligen hörd inför nämnden skall förhör anordnas om inte särskilda skäl föranleder annat (19 § BvL). Den ärendet rör äger utveckla sin talan och förebringa bevisning. Begär han att särskild utredning skall verkställas, skall begäran efterkommas, om det kan antas att en sådan begäran skulle ha betydelse för ärendet. Är det fråga om barn under 15 år skall vad som stadgas i 19 § BvL endast gälla föräldrarna. När den som skall höras av barnavårdsnämnden är under 18 år bör föräldrarna vara närvarande om det kan ske utan men för utredningen (20 § BvL).

Har barnavårdsnämnd meddelat beslut mot vilken talan får fullföljas, skall beslutet skyndsamt delges den som berörs av beslutet (23 § BvL). Är denne under 15 år behöver beslutet endast delges föräldrarna. För den händelse beslutet avser att någon skall omhändertas för samhällsvård eller för utredning, skall beslutet ofördröjligen delges honom själv, om han fyllt 15 år, och hans föräldrar, om han är under 18 år (24 § BvL).

Barnavårdsnämnds rätt att vidta åtgärder mot barn regleras i 4 kap. BvL. Enligt 26 § BvL har barnavårdsnämnd rätt att bl. a. ge föreskrifter rörande

den unges levnadsförhållanden. Sådan föreskrift får meddelas honom själv, hans föräldrar eller annan fostrare (27 § BvL). Föreskriften upphör att gälla senast då han fyller 18 år. I visst angivet fall får föreskriften dock bestå till dess han fyller 20 år.

Om någon som inte fyllt 18 år behöver vård och fostran på grund av att föräldrarna avlidit eller övergivit honom skall barnavårdsnämnden omhänderta honom för samhällsvård om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt (31 § BvL). Barnavårdsnämnd skall också omhänderta den som är under 18 år för samhällsvård, om han är i behov av specialvård eller annan vård och fostran utom hemmet på grund av att föräldrarna inte kunnat bereda honom sådan vård eller att de eljest underlåtit att tillfredsställande sörja för honom. Den som fyllt 15 år får endast efter eget samtycke omhändertas enligt 31 § BvL, om inte särskilda skäl föranleder annat. Innebär uppträdande och levnadssätt hos någon som är under 20 år fara för allmän ordning och säkerhet och föreligger sannolika skäl för ingripande med stöd av 25 § BvL har polismyndighet rätt att på lämpligt sätt ta honom i förvar i avbidan på nämndens beslut (33 § BvL). Barnavårdsnämnden skall därefter skyndsamt besluta, om han skall omhändertas eller friges. I sistnämnda fall kan han, om han är under 18 år, kvarhållas till dess han avhämtas av föräldrarna eller annan fostrare.

Har ändamålet med samhällsvården uppnåtts skall barnavårdsnämnden förklara samhällsvården avslutad (42 § BvL). Beträffande den som omhändertagits enligt 31 § BvL skall samhällsvården även förklaras avslutad, om föräldrarna begär det, eller om den omhändertagne begär det efter det att han fyllt 15 år och särskilda skäl ej föranleder annat. Samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyller 18 år eller om han omhändertagits med stöd av 25 § b) efter det att han fyllt 15 år, senast tre år efter omhändertagandet.

De ovan redovisade bestämmelserna i 15, 19, 20, 23, 24, 27, 31, 33 och 42 §§ BvL berör föräldrarna i deras egenskap av vårdnadshavare. Om den ena av föräldrarna är skild från vårdnaden skall vad i dessa bestämmelser är stadgat med avseende på föräldrarna enligt 97 § BvL gälla endast den som är vårdnadshavare. På motsvarande sätt skall, om båda föräldrarna är fråntagna vårdnaden, vad som gäller föräldrarna i stället avse den särskilt förordnade förmyndaren.

Det kan anmärkas att det i BvL även finns bestämmelser som rör båda föräldrarna oberoende om de är vårdnadshavare. Sådana bestämmelser förekommer i 41, 46 och 72 §§. I 41 § regleras exempelvis föräldrarnas rätt till umgänge med ett omhändertaget barn.

Remissyttrandena

Socialstyrelsen anser att den i motionerna behandlade frågan bör bli föremål för närmare utredning och föreslår att motionerna överlämnas till utred-

ningen för förstärkning av barns rättsliga ställning. *Länsstyrelsen i Östergötlands län*, som inhämtat yttranden från barnavårdskonsulenterna i länet, anser att med hänsyn till frågans komplicerade karaktär en närmare utredning måste ske innan en definitiv ställning kan tas till motionsspörsmålen. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* avstyrker förslagen till ändringar i 97 § BvL men förordar att i BvL intas en bestämmelse av innebörd att den förälder som inte är vårdnadshavare obligatoriskt skall höras i utredningar om omhändertagande för samhällsvård. *Sociala centralnämnden i Uppsala* avstyrker de föreslagna lagändringarna men tillstyrker att frågan närmare utredes i samband med den pågående reformeringen av socialvårdslagstiftningen. Samma uppfattning ger *Stockholms sociala centralnämnd* uttryck för. Två reservanter (vpk) anser dock att ändring bör kunna göras i 97 § BvL utan någon föregående utredning.

Socialstyrelsen anför att det i det praktiska barnavårdsarbetet ofta förekommer samråd även med den förälder, som inte är vårdnadshavare. Särskilt viktig information ges, om den förälder som inte har del i vårdnaden har en tät kontakt med barnet och visar intresse för det. Socialstyrelsen påpekar dock, att det kan förekomma fall, där konflikt mellan föräldrarna rörande barnen försvårar ett sådant arbetssätt. Enligt gängse sätt att se har därför vårdnadshavarens inställning, när det gäller kontakt med andre föräldern, fått spela stor roll. Vid beslutsfattande i ett barnavårdsärende, exempelvis samhällsvård jämlikt 29 § BvL, tillämpas enligt socialstyrelsen bestämmelserna i 97 § BvL strikt. Enligt fast praxis i regeringsrätten har fader eller moder som inte har den rättsliga vårdnaden ej rätt att besvära sig över beslut som rör barnet vare sig det gäller omhändertagande eller annat beslut med stöd av 25 § BvL.

Socialstyrelsen delar de i motionerna uttalade synpunkterna att det vid viktiga avgöranden i barnets liv är värdefullt att båda föräldrarna tar del i utredningen. Styrelsen anser att frågan om hur denna delaktighet legalt sett bör utformas bör bli föremål för närmare utredning. Vid sådana överväganden måste beaktas att en generell besvärsmöjlighet för förälder som inte har den rättsliga vårdnaden kan medföra svårigheter och i vissa fall ur barnets synpunkt aktualisera konflikter. Härtill kommer att en sådan utvidgad tillämpning av 97 § BvL i många fall kan komma att fördröja handläggningen av barnavårdsärenden. Det kan vara mycket tidsödande att få tag på en förälder som helt tappat kontakten med barnet och vårdnadshavaren. Socialstyrelsen föreslår därför, att motionerna överlämnas till utredningen "Förstärkning av barnets rättsliga ställning" (Ju 1977:08).

Länsstyrelsen i Östergötlands län menar att det med hänsyn till de lagändringar som skett rörande barns rättsställning kan finnas vissa skäl till ett jämställande i barnavårdslagens regler om omhändertagande av barn för samhällsvård mellan förälder med vårdnad av barnet och förälder med endast umgängesrätt. En ändring är emellertid allt annat än invändningsfri särskilt

med hänsyn till eventuella risker för barnets bästa. Invändningar kan också göras av processuella och praktiska skäl samt från sekretessynpunkt. Med hänsyn till frågans komplicerade karaktär måste enligt länsstyrelsens mening en närmare utredning ske innan definitiv ställning kan tas.

Barnavårdskonsulenten i Östergötlands län anför i sitt yttrande, efter att ha diskuterat motionerna med socialförvaltningarna i Linköping och Norrköping, att barnavårdsnämnderna redan i dag i viss utsträckning tillgodoser kraven på kontakt med den förälder, som står utanför familjen, om kontakten med barnet fungerar på ett naturligt sätt och förhållandet mellan föräldrarna är relativt konfliktfritt. En sådan kontakt, som i allmänhet sker under utredningsskedet, tas dock endast om vårdnadshavaren och barnet samtycker. I övrigt följs aktuella rättsregler i BvL strikt formellt av barnavårdsnämnderna/sociala centralnämnderna. Barnavårdskonsulenten påpekar vidare att föräldrabalken i första hand skall tillgodose föräldrarnas rättigheter och skyldigheter gentemot barnen, medan BvL i första hand skall tillgodose barnens behov av vård och skydd. Dessa intressen sammanfaller enligt barnavårdskonsulenten inte alltid. För den förälder som har umgängesrätt med barnet kan knappast en utvidgning av reglerna i BvL anses vara en rätts-säkerhetsfråga, snarare ett rättvisekrav.

Barnavårdskonsulenten ifrågasätter vidare om en utvidgad kommunikationsskyldighet inte inkräktar på det sekretesskydd som vårdnadshavaren har rätt att kräva när det gäller uppgifter om personliga förhållanden, relationer till barnet samt familjesituationen i övrigt. Både när det är fråga om frivilliga, förebyggande åtgärder och tvångsingripanden rör det sig om problem och krissituationer inom familjen. Behovet av åtgärder från samhällets sida kan av den andra föräldraparten exempelvis användas som argument för en begäran om överflyttning av vårdnaden. Gamla olösta konflikter riskerar att förstärkas och levas ut över barnet i en ny vårdnadsprocess. Vetskapen om detta kan avhålla vårdnadshavaren från att vända sig till nämnden för att få hjälp.

Den allvarligaste invändningen mot motionsförslagen är dock enligt barnavårdskonsulentens uppfattning att en kommunikationsskyldighet med båda föräldrarna kan befaras fördröja utrednings- och beslutsprocessen, genom bl. a. sådana praktiska hinder som bosättning på annan ort, okänd adress etc. Därmed sätts barnets rättssäkerhet i fara.

Sammanfattningsvis konstaterar barnavårdskonsulenten sålunda att även om det måste anses rimligt, att principerna om föräldrars lika rättigheter samt jämställdhet mellan olika samlevnadsformer, som bl. a. kommit till uttryck genom de senaste lagändringarna i familjelagstiftningen, också får genomslagskraft inom andra rättsområden, är motionärernas förslag inte invändningsfria.

Barnavårdskonsulenten föreslår med hänsyn till det anförda att en utvidgad kommunikationsskyldighet skall få den innebörden att den förälder som har umgängesrätt med barnet skall enligt 19 § BvL dels underrättas

om att utredning pågår och om syftet med utredningen, dels delges utredningen om vårdnadshavaren och barnet medger detta, samt skall enligt 23 och 24 §§ BvL vidare delges nämndens beslut, dock skall delgivningen inte påverka verkställigheten och inte heller inbegripa samtycke. Barnavårdskonsulenten framhåller att de angivna inskränkningarna är viktiga, eftersom barnets behov av vård och rättsskydd inte får äventyras genom en onödigt utdragen utrednings- och beslutsprocess. *Ett oefftergivligt krav måste vara, att barnets intresse inte blir tillbakasatt.* Det kan enligt barnavårdskonsulenten också diskuteras om inte reglerna skall gälla endast i de fall umgängesrätten ur barnets synpunkt fungerar. Med tanke på att socialutredningen inom kort kommer att presentera förslag till ny sociallagstiftning, som bl. a. förväntas innehålla förslag till ny ansvarsfördelning mellan olika myndigheter i barnavårdsärenden, torde det enligt barnavårdskonsulenten vara ändamålsenligt om de föreslagna lagändringarna kan anstå, tills den nya lagstiftningen träder i kraft.

Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller att motionerna synes utgå från uppfattningen att den förälder som inte är vårdnadshavare ändå har ett intresse för barnet. Allmänt sett är det självfallet angeläget att dessa föräldrar har möjlighet att kunna följa och ta del av vad som händer deras barn. Det finns emellertid ett stort antal föräldrar som inte är vårdnadshavare och som ej heller har något intresse av sitt barn. Ej sällan bor dessa föräldrar även på okänd ort. Den lagändring som föreslås i motionerna skulle medföra att även dessa ointresserade föräldrar skulle få ställning som vårdnadshavare. En sådan lagbestämmelse skulle inte medföra någon förbättring för de barn vars ena förälder inte visat något intresse för dem. Därtill kommer att en sådan bestämmelse – utöver de rent praktiska olägenheter den medför – kan komma i strid med sekretesslagens principer. Länsstyrelsen anför vidare att det är inte uteslutet att motionsställarna med uttrycket "den som har lagstadgad umgängesrätt" avser den som fått umgängesrätten till sitt barn fastställt i dom. Länsstyrelsen vill härvidlag framhålla, att ett sådant förslag ändå ur flera synpunkter utgör ett alltför trubbigt instrument för att skilja de föräldrar som är angelägna att upprätthålla en kontakt med sina barn och verka för deras bästa från de föräldrar som inte visar något intresse.

Motionsställarnas syfte har enligt länsstyrelsen uppenbarligen varit att för barnens bästa stärka rättsställningen för den förälder som inte är vårdnadshavare men ändå angelägen om barnets välgång. Den föreslagna lagändringen är som ovan framhållits alltför allmänt hållen så till vida att den även omfattar icke intresserade föräldrar. Hur gränsdragningen härvidlag skall utformas och vilka rekvisit som skall uppsättas härför är emellertid en synnerligen delikat fråga. I ärenden angående omhändertagande av barn för samhällsvård gör sociala centralnämnden alltid en utredning. Vid denna utredning undersöks regelmässigt – enligt vad länsstyrelsen erfarit – om den förälder som inte är vårdnadshavare har möjlighet och är villig att medverka till en lösning av de uppkomna problemen. Genom att i bar-

navårdslagen inta en bestämmelse varigenom denna undersökning avseende den andre föräldern görs obligatorisk i utredningen kan enligt länsstyrelsens mening motionsställarnas syften måhända till viss del tillgodoses.

Sociala centralnämnden i Uppsala delar motionärernas uppfattning om den bristande harmoni som finns på ifrågavarande område. Emellertid finner nämnden det angeläget framhålla att man inte utan ytterligare överväganden kan genom en enkel ändring i 97 § BvL lösa de frågor som är aktuella i det här sammanhanget. Erfarenheten visar enligt nämnden att det föreligger stora olikheter från fall till fall. När det gäller barn födda utom äktenskapet och där föräldrarna ej sammanbor och beträffande fränskilda finns mycket stora skillnader i kontakterna med barnet/barnen. I en del fall kan det vara så att den förälder som ej har vårdnaden under många år inte alls haft kontakt med barnet/barnen. Det kan till och med vara praktiska svårigheter att få tag i den andra föräldern. När det gäller barn till fränskilda föräldrar kan föräldrarnas separation ha föregåtts av en uppsplitande vårdnadsprocess som efterlämnat starka spänningar, och en ny kontakt, när fråga om åtgärder enligt barnavårdslagen aktualiseras, kan snabbt riva upp vad som under några år tonat ut och lagt sig. Vårdnadshavarens integritet kan också angripas om de sociala organens utredning skall delges den andra föräldern. Barnavårdsutredningar kan också gälla barn och ungdom upp till 18 års ålder, och man frågar sig på vilket sätt barnets rätt skall tillvaratas, om en förälder som barnet inte haft kontakt med eller som barnet rentav inte vill ha kontakt med kopplas in i utredningen. Ett annat intressant spörsmål är enligt nämnden också i vilken utsträckning vårdnadshavarens rättsläge angrips. I de fall endast en förälder är vårdnadshavare, har samhället gett alla rättigheter och skyldigheter till denna förälder. När samhället i ett visst läge genom de sociala vårdorganen skall pröva om åtgärder enligt BvL skall vidtagas, skall enligt motionärerna utan vidare den andra föräldern, vilken kanske i en tidigare vårdnadsprocess befunnits vara olämplig som vårdnadshavare, jämnställas med vårdnadshavaren.

Sociala centralnämnden har med det anförda velat visa en del av de svårigheter som kan följa med en enkel ändring av 97 § BvL. Nämnden är emellertid i princip positiv och tillstyrker därför att frågan utreds närmare. Eftersom socialvårdslagstiftningen är föremål för en genomgripande omprövning och de nuvarande rättsreglerna inte utan vidare helt omöjliggör ett hänsynstagande till förälder som inte är vårdnadshavare, vill nämnden för sin del föreslå att de frågor som aktualiserats av motionärerna får sin lösning i samband med reformeringen av socialvårdslagstiftningen.

Stockholms centrala socialnämnd har överlämnat och åberopat ett av socialförvaltningen upprättat tjänsteutlåtande. I utlåtandet erinras om att lagstadgad umgängesrätt tillkommer den förälder, som är skild från vårdnaden, om ej särskilda omständigheter föreligger. Denna rätt till umgänge utnyttjas dock inte alltid. Skälet härtill kan vara bristande intresse hos den icke vårdnadshavande föräldern, vårdnadshavaren och/eller barnet. Att en um-

gängesberättigad förälder i 97 § BvL skulle obligatoriskt jämnställas med vårdnadshavaren framstår därför enligt socialförvaltningen som ett alltför rigoröst krav. Ett jämnställande skulle bl. a. innebära delgivningsskyldighet gentemot den umgängesberättigade föräldern även i fall då åtgärden rör barnet i dess hemmiljö och inte är av avgörande betydelse för barnets utveckling. Ett sådant delgivningsförfarande skulle te sig onödigt tidskrävande och vara av ringa intresse för den umgängesberättigade.

Det är enligt utlåtandet givetvis önskvärt att föräldrarna, även om de ej gemensamt har vårdnaden, samverkar i viktiga frågor som rör barnet och att barnet ges möjlighet till en meningsfull kontakt med båda föräldrarna. Barnavården bör därför verka för att underlätta kontakten mellan föräldrar och barn. Vid handläggning av barnavårdsärenden bör självfallet stor hänsyn tas till sådan umgängesberättigad förälder, som har kontakt med barnet. Starka skäl talar för att den barnavårdande myndigheten i sådana fall regelmässigt bereder den umgängesberättigade tillfälle att yttra sig under utredningens gång. När en förälder kontinuerligt har barnet i sin vård utan att vara vårdnadshavare bör han självfallet jämnställas med vårdnadshavare vad gäller utredning, beslut och verkställighet inom barnavårdslagens ramar. Åtgärder som leder till att barnet skiljs från sin hemmiljö är av så genomgripande betydelse att samråd regelmässigt bör ske med den från vårdnaden skilde umgängesberättigade föräldern, även om denne inte upprätthåller fortlöpande kontakt med barnet. Likaså bör vederbörande sociala nämnd alltid underrätta även den som ej har vårdnaden, när ett barn placeras i fosterhem eller på institution.

I utlåtandet framhålls avslutningsvis att det inte i alla situationer vid tillämpningen av kap. 3, 4 och 6 barnavårdslagen kan anses vara förenligt med barnets bästa eller med den umgängesberättigades intresse att införa en absolut jämnställdhet mellan föräldrarna, när endast en av dem är vårdnadshavare. Ändring av 97 § BvL bör därför ej komma till stånd på i motionerna föreslaget sätt. Däremot finns skäl att närmare utreda frågan om ökad jämnställdhet mellan föräldrarna då det är aktuellt att placera ett barn utom hemmet. På anförda skäl förordas en översyn av gällande lagbestämmelser.

I den till nämndens yttrande fogade *reservationen* (vpk) anfördes att innehållet i 97 § BvL numera har blivit föråldrat i och med att man i denna paragraf ännu icke jämnställt föräldrarna i de fall då bara den ena av föräldrarna har vårdnaden av barnet. Att jämnställa den som har vårdnadsrätten med den som har lagstadgad umgängesrätt innebär bara en uppföljning av annan ändrad familjelagstiftnings intentioner. En sådan förändring behöver enligt reservanterna inte föregås av någon utredning.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet fyra motioner i vilka tas upp frågor om viss rätt i ärenden hos barnavårdsnämnd för förälder som inte är vårdnadshavare.

Barnavårdslagen (BvL) innehåller bl. a. bestämmelser om förfarandet i ärenden hos barnavårdsnämnd. Bestämmelserna reglerar rätten för "den ärendet rör" att få del av utredningsmaterial, att höras inför nämnden samt att anföra besvär över nämndens beslut. Är den som direkt påverkas av nämndens beslut inte myndig är "den ärendet rör" föräldrarna. Tillkommer vårdnaden om den underårige endast den ena av föräldrarna eller särskilt förordnad förmyndare skall enligt 97 § BvL vad som är stadgat med avseende på föräldrarna gälla om den som har vårdnaden.

Bestämmelsen i 97 § BvL kritiseras i motionerna. Motionärerna framhåller vikten av att barn har förtlöpande kontakt med båda föräldrarna. Genom bestämmelsen i 97 § undandras emellertid den förälder som inte är vårdnadshavare möjligheten att agera i ärenden inför barnavårdsnämnden. Den umgängesberättigade har ingen rätt att få del av utredningar och beslut, att få bli hörd inför nämnden och att få besvara sig över nämndens beslut. Det nu angivna förhållandet har enligt motionärerna fått olyckliga konsekvenser sett från både barnens och föräldrarnas synpunkt. Sålunda har barn omhändertagits och placerats i andra miljöer utan att den umgängesberättigade underrättats. Denne har härigenom inte fått möjlighet att påverka barnets placering vilket ibland torde ha lett till att placeringen blivit sämre för barnet än om den umgängesberättigade hade kunnat ingripa. Genom placeringen i annat hem har understundom en fortsatt umgängesrätt i praktiken förhindrats eller i hög grad försvårats. Enligt motionärerna bör den som har lagstadgad umgängesrätt med sitt barn i fråga om omhändertagande för samhällsvård ges samma rätt som vårdnadshavaren. Mot bakgrund av det anförda föreslås i motionerna 1976/77:650 (Tp) och 665 (vpk) ett tillägg till 97 § BvL av innebörd att vad som i BvL har avseende på föräldrarna skall gälla förutom beträffande vårdnadshavaren även beträffande den eller dem som har lagstadgad umgängesrätt. I motionen 1976/77:663 (m) yrkas att riksdagen skall ändra 97 § BvL så att förälder, som har lagstadgad umgängesrätt, delges utredning och beslut i frågor som rör omhändertagande av barnet för samhällsvård. I motionen 1976/77:662 (c) slutligen hemställs att riksdagen skall begära utredning av förevarande frågor.

Utskottet vill till en början erinra om att förälder, som är skild från vårdnaden, har enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken rätt till umgänge med barnet, om inte särskilda skäl föranleder annat. Bestämmelsen är tillämplig såväl på barn vars föräldrar varit gifta med varandra som på barn vars föräldrar är ogifta och inte ens sammanbott med varandra. Det sagda innebär att en förälder, som inte är vårdnadshavare, har lagstadgad umgängesrätt ända

till dess föräldern genom särskilt beslut fråntas rätten till umgänge med barnet. Förälder har således i princip lagstadgad umgängesrätt även om föräldern inte visat något intresse för barnet eller haft någon kontakt med det.

Vid de samtal utskottet haft med företrädare för vissa sociala myndigheter i Kristianstads län har det framgått att i det praktiska barnavårdsarbetet samråd ofta förekommer även med den förälder, som inte är vårdnadshavare. Särskilt vanligt är detta om den umgängesberättigade föräldern har täta kontakter med barnet och visar intresse för det. Motsvarande har framhållits i några av remissvaren.

Utskottet vill stryka under att barnavårdslagen tillkommit för att i första hand tillgodose barnets intressen och dess behov av vård och skydd och inte för att tillgodose föräldrarnas rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet. I flertalet fall torde det emellertid ligga i barnets intresse att även den förälder, som inte är vårdnadshavare, kommer till tals i en barnavårdsutredning. Vid handläggning av barnavårdsärenden bör därför stor hänsyn tas till sådan umgängesberättigad förälder som har en verklig kontakt med barnet. Enligt utskottets mening talar starka skäl för att den umgängesberättigade i sådana fall regelmässigt bereds tillfälle att yttra sig under utredningens gång. Såsom framhålls i remissvaret från sociala centralnämnden i Stockholm bör vidare en förälder som utan att vara rättslig vårdnadshavare utövar den faktiska vården om barnet helt jämställas med vårdnadshavaren när det gäller utredning, beslut och verkställighet. Utskottet vill också peka på att en omplacering av ett barn är en så genomgripande åtgärd för barnet att samråd om möjligt bör ske även med förälder som endast upprätthåller en mer sporadisk kontakt med barnet. Självfallet bör sådan förälder i möjlig utsträckning underrättas, när ett barn placerats i fosterhem eller på institution.

Som framgår av vad utskottet ovan anfört förekommer redan i dag kontakter och samråd av det slag som utskottet uttalat sig för. Uppenbarligen är emellertid motionerna föranledda av att det på många håll brister i nu angivet hänsce. Utskottet anser det därför angeläget att barnavårdslagen kompletteras med bestämmelser som ger uttryck för den av utskottet förordade ordningen. Samtliga remissinstanser har också ställt sig positiva till en lagändring, liksom även de ovannämnda företrädarna för vissa sociala myndigheter i Kristianstads län.

När det gäller den i motionerna föreslagna ändringen av 97 § BvL vill utskottet till en början hänvisa till vad utskottet ovan anfört om innebörden av begreppet lagstadgad umgängesrätt. Motionärernas förslag skulle, om det genomfördes, leda till att barnavårdsmyndigheterna skulle bli tvungna att kommunicera med föräldrar som kanske över huvud taget inte haft någon kontakt med sina barn och vars adress kanske är okänd. Det är uppenbart att det i sådana fall är stor risk för att utrednings- och beslutsprocessen fördröjs varigenom barnets rättssäkerhet kan sättas i fara. Man

kan inte heller bortse från att förhållandena kan vara sådana att det skulle vara till barnets nackdel om den förälder som inte är vårdnadshavare alltid måste höras och delges en fullständig utredning. Utskottet kan därför inte tillstyrka de i motionerna 650 och 665 framlagda lagförslagen. Inte heller kan utskottet biträda förslaget i motionen 663.

Utskottet ansluter sig i stället till remissinstansernas ståndpunkt att frågan om komplettering och förtydligande av barnavårdslagen i nu angivet hänseende bör närmare utredas. Utskottets ställningstagande innebär således ett tillstyrkande till utredningsyrkandet i motionen 662. När det gäller frågan om hur utredningen skall bedrivas har socialstyrelsen föreslagit att motionerna skall överlämnas till den nyligen tillsatta utredningen angående förstärkning av barns rättsliga ställning medan andra remissinstanser har föreslagit att frågan skall lösas i samband med den reformering av sociallagstiftningen som förestår med anledning av socialutredningens blivande förslag.

Utskottet anser att det lämpligen bör ankomma på regeringen att närmare besluta om utredningsarbetets bedrivande.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges regeringen till känna.

Utskottet hemställer

att riksdagen med bifall till motionen 1976/77:662 och med anledning av motionerna 1976/77:650, 1976/77:663 och 1976/77:665 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om viss översyn av barnavårdslagen.

Stockholm den 10 maj 1977

På lagutskottets vägnar

IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c), Andersson i Södertälje (s), Lidgard (m)*, Börjesson i Falköping (c), fru Nilsson i Sunne (s), herrar Andersson i Gamleby (s)*, Olsson i Sundsvall (c), fru Lindquist (m), herr Konradsson (s), fru Fredgardh (c), fru Karlsson (c), herrar Silfverstrand (s), Lindström (s)*, fru Håkansson (fp) och herr Fransson (s).

*Ej närvarande vid betänkandets justering.

